

Misli zastran bîre,

ki se navadno odrajuje kaplanam in šolnikom pri starih farah.

Iz starih fará so druge manjši fare in podfare odcepljene, ktere so njega dni od velike ali stare fare v duhovskih potrebah preskerbovane bile. Ljudjé podfar in tudi nekterih novih far, ki so želeli svoje duhovne imeti, so, de jim je njih želja in prošnja v ti reči spolnjena bila, obljubili, de ne bodo navadne bîre, kakor so jo odrajevali, dokler še niso bliže duhovna imeli, duhovšini in šolnikom pri starih farah, kar nič kratili.

Po takim potu ustavljenih far in podfar so nekteri duhovni dosihmal dobivali celo plačilo iz duhovne denarnice, nekteri pa le nekoliko, kar ni občina (soseska ali srenja) zmogla; pa tudi posebni dobrotniki so z razno pomočjo srenjo podpirali, de je ona svojiga duhovna dobila.

Radovaje se nad dobroto, de so imeli svoje duhovne, so ljudjé od perviga radi, sčasama pa memraje, dolžno béro duhovšini in šolniku odrajevali, posebno, od kar so jih brezvestni podpihovavci naravnost in tudi zvičajno motiti jeli, de oni dajejo béro takim, od kterih nič koristi nimajo. Ali res nove fare in podfare, ki so od stare odcepljene, in se krog nje kakor hčere krog matere znajdejo, od nje nobene koristi nimajo?

1) Na podfarah je le en duhoven. Kam torej, če posebne okoljstave ne ovirajo, varhi in tudi drugi ob nedeljah in praznikih k božji službi zahajajo, kakor k stari fari? In to je práv in naravno; saj bi ne bilo pristojno, ako bi hči svoje mile matere večkrat ne obiskala. Ako na podfari dušni pastir zbolí, ali ga kaka nezgoda zadene, de ni zmožen sebi izročene čede vladati, kje bo takrat podfara pomoči iskala? Ali ne, kjer je več duhovnov pri materi, pri stari fari? Pobožne duše podfar in novih far, kjer je le en sam dušni pastir, tudi želé, de bi o prazniku cerkveniga priporočnika služba božja bolj praznično se obhajala, in de bi tudi varhi ob tistim prazniku domače božje službe deležni bili, kar se spet s pomočjo stare fare naj spodobniši zgoditi zamore.

Tudi podfare in nove fare imajo eno ali več podružnih cerkvá, kamor pa duhoven, kér je sam, ne more iti službe božje obhajati, kér je dolžan v domači cerkvi, kjer se sveti zakramenti shranjujejo, ob nedeljah in praznikih za svoje farmane daritev nove zaveze opravljati; za to je, de se pravičnim željem pobožne soseske pri podružnicah zadosti, v 20. §. reda očitne božje službe Ljubljanske škofije kaplanam starih far dovoljeno, kader se žegnanje pri podružni cerkvi obhaja, kamor tudi šolnik navadno zavoljo petja gré, praznično božjo službo opravljati.

Vém, de kaki širokoustnik poreče: „Saj mi pot in trud plačamo? — Koliko pa? Šolniku 15 — 30 kraje., in kaplanu malokje 2 gold.; pa on tudi večkrat gré, ko se mu le 24 kraje. za pot in trud plača, in on mora iti čez dve uri delječ, naj bo vreme kokoršno koli hoče. Je le to plačilo, s kterim se bahati sme? Zavoljo spoštovanja vredne vezi, ktera se med staro faro, kakor materjo in njenimi hčerami znajde, se lože tak trud prevzame, kakor pa zavoljo imenovaniga plačila.

Kér je temu tako, željno vprašam: Kdo se bo še prederznil, ako je zdraviga uma in ni omrežen od ostudne sebičnosti, terditi, de nove fare in podfare od starih fará nič koristi nimajo?

(Konec sledí.)

Slovstvo.

Kratka slovenska slovnica za pervénce. Na svitlo dal Dr. J. Muršec učitelj veroznanstva pri st. st. meščanski šoli v Gradci 1847.

(Dalje.)

Hči in hčera Krajne dobro loči, kér prvo je ime-

novavnik (nom.), drugo kazavnik (accus.), kakor tudi mati in mater.

15. §. Kakor poprejšnje, tako je tudi prilog dobro in lično obravnan. — Kar tiče: iga-ega, imu-emu in -em ima vsako svoje vzroke. Nam se bolj lično in bolj pripravno zdí: -iga -imu, -im, nekaj za tó, ker večí del Slovincov tako piše, in so tudi od nekde pisali, tudi ni vzroka, ne sile novinariti v ti reči; — še bolj pa za tó, ker -ega, -emu, -em ima v teh okolišinah — kakor se nam zdí nekeje — neukretniga in težkiga v sebi, kar se zlasti zraven spremenljivih soglasnikov razodeva in pri j, postavim: svojega, družega, velicega, tacemu, globocemu i. t. d. Čerka j že po svoji lastnosti hoče i zraven sebe imeti, ker ste si z i bliže v rodu, kakor z e; torej je postavimo, neprijetno slišati: zajec, ujec, ptujec i. t. d. namesto: zajic, ujic, ptujic.

Ne tajimo pa tudi, de to je velikrat bolj všeč, česar je človek bolj vaje; kdor je pametin, se nad tim ne spodtikuje, naj bo takó, ali takó pisano, de je le slovniško ali gramatikalno.

(Dalje sledí.)

Povedanje od slovenskiga jezika. *)

Spisal V. Vodnik.

Stare reči so tudi nove tistim, kterim so neznane. Zatorej bodem popisoval, od kod krajnski jezik in zarod pride, in se je od nekidašnjih časov začel:

Krajnci so odraslik velikiga slovenskiga naroda, kteri zdej prebiva od Teržaškiga noter do zmerzlga morja v Moškovii skoz 400 mil široko, in od Pemskiga noter do dežele Kamšatka na konec Moškovitarskiga cesarstva še čez tavžent mil na dolgost. Skorej vse ljudstva v tem prostori so Slovenci, to je, Krajnci, Slovenci, Hrvatje, Dalmatini, Boznjaki, Slavonci, Slovaki, sémtertje po Turškim in Ogerskim; ti so ta kraj Donave. Na unim kraji Donave pak so Pemci, Moravci, Polci, Pomurlani, Lužici, Vandali, Vendi, Litavci. Letí in neizmerjena prostranost Moškovitarskih prebivavcev po Moškovii, Severii in na meji Tartarije. To vsi imajo sploh ime, de so Slovenci, in imajo jezik od ene same matere, namreč, slovenski jezik.

Od kod te ljudstva pridejo, kaj so nekidaž bile, nimajo zadosti starih popisavcev. Nar bolj jih jezik razodeva, kaj in od kod so oni.

Slovenski jezik je v prvih ali koreninskih besedah nekaj podoben Armenskemu in Perskemu. Še bolj so si med seboj podobni gregski, latinski, nemški in slovenski. To pokaže, de so ti rodovi nekidaž v nar prvih časih skup rojeni notri v sredi Azije. Počasi so Gregi, Latini, Nemci in Slovenci se ven iz Azije v Evropo širali, in Armence in Perse v Azii popustili. Mati jih je odstavila, oni so iz zibeli ustali in govoriti začeli.

(Dalje sledí.)

Slovanska Lipa v Pragi

je družba domorodcev, napravljena v zbujenje in oživljenje vsiga, kar slovansko reč in njené potrebe vtiče, to je, kar tiče na blagor duhovni in telesni slovanskim narodov živečih v cesarstvu avstrijskim. Ta namen doseči izdaja slovanska lipa, ktere predsednik je slavni J. P. Šafarik, tudi česki politiško literarni in kupčijski list pod nadslavam „slovanska lipa“, od ktere

*) Pod tem nadpisom je rajnik Vodnik v Ljubljanskih slovenskih Novicah v léta 1797 od slovenskiga jezika marsikaj spisal, kar mnogim bravcam še morebiti ni znano, kér stare Ljubljanske Novice le malokdo ima. Kér dan današnji take spiske vsak Slovenec rad bere, bomo podali (z nekterimi popravki) ta sostavek svojim bravcam. De bi ga pač tudi nemškutarčki brali! Vredništvo.

Če sim od svojih vojakov obdan popótoval, se je to samo zato zgodilo, kér se slabomislečih ljudi nikjer ne manjka, in kér nisim mogel povsod od svojiga zvestiga ljudstva obdan biti.

Kmetje Mojiga cesarstva! zaupajte svojimu Cesarju — vaš Cesar zaupa vam! Odrešenje, ktero je že dana postava zastran poprejšnjih gruntnih dolžnost, kakor je tlaka, desetina i. t. d. vam obljubila, vam je zagotovljeno, in ponovim vam zastran tega zopet svojo cesarsko besédo takó, kakor sim jo na svoji poti večkrat ponovljal.

Moja terdna volja je, vam to rešenje varovati. Bodite tadej mirni in brez skerbí, Moji zvesti kmetje! In če se kakošni ljudje najdejo, kateri skušajo besédo vašiga Cesarja vam počerniti, verjemite Mi, de so izdajavci Moje in vaše sreče, in ravnajte se po tém!

V Olomúcu 15. kozoperska 1848.

Ferdinand s./r.

Wessenberg.

(Obsežek drugiga razglaša Cesarjeviga iz Olomúca boste brali v Novičarji, tretjiga pa v prihodnjim listu.)

Priporočilo zareje koristniga germa.

Slovenci so v pridelovanju farb, ki se povsod dražji od družih pridelkov plačujejo, še grozno nevedni. Tako piše slavní pisavec kmetijske kemije v §. 77 odst. 9. In resnična je ta. Veliko rastljin po južnoslovjanskih deželah brez posebne zareje raste, katerih obstojni deli razne farbe v sebi imajo, iz katerih pa koristnih farbnih izlečkov narejati si nihče ne prizadeva. Napravljane izlečkov tirja več ali manj znanstva v kemii in posebno izurnost, je tedaj reč obertnikov in taci posesnikov, kateri s kmetovanjem tudi obertniške namere združiti znajo. Pa koristne rastljine, ki na domači zemlji rastejo, porabiti, če se dobiček kaže, jih zarediti, in jih brez umetnega izdelovanja obertnikom ali trgovcem prodajati, to pač vsak kmetovavec lahko stori. Pomenimo se le od ene same taci rastlin, ktera bi kmetovavcem brez posebniga prizadevanja dokaj dobička prinesla.

Iz Tersta trgovci obertnikom in fabrikantom notranjih deželá neke posušene bledo zelene jagode v bačvah pošiljajo, katerih cent v Terstu po 60 do 90 goldinarjev velja. Imenujejo se te jagode po laško grana, po nemško pa Kreuzbeeren, in služijo fabrikantom in drugim obertnikom žolto (rumeno) farbo iz njih narejati. Terzaški trgovci jih po morji dobé nekaj iz Francozkiga, še več pa iz Perzije čez Alepo in Sirijo. Bilo je lanjsko leto taci jagod iz Tersta poslanih 688 centov, katerih vrednost brez vožnje, cola in trgovskega dobička, če po 80 gold. cent štejejo, 55 tavžent in 40 gold. znese; veliko jih je bilo pa še iz Sirije po črnim morji in po Donavi Dunajskim in drugim fabrikantom poslanih. Tudi iz Ogerskiga in iz Valahije taci jagod pride, pa imajo manjši ceno; po 230. listu lojdovskiga létašnjiga časopisa jih je bilo na Dunaji cent ogerskih po 18 gold., valaških lanjskiga léta pa po 28 gold. plačanih. Cena med levantinskimi ali francozkimi jagodami in med drugimi evropskimi je zato tak močno različna, kér se — kakor pravijo obertniki — iz prvih jagod več in nar bolj stanovitne farbe dobí kakor iz drugih. Pa vender je še vselej lepa cena po 18 do 28 gold. za cent jagod, katerih pridelanje takó malo malo prizadevanja terja.

Kakošne jagode pa so to? Niso nič družiga, kakor na pol zreli sad našiga pasjiga terna ali psikovne (*rhamus catharticus* Lin). Psikovno mende vsak kmet pozná, in vé de nje lepi tanjko žilčasti les škrinarnjem za vložene dela in strugarjem za razne lesene izdelke dobro služi. Vse vejice tega germa so na koncu ternjeve in bodeče, po njih pa zrastejo na kratkih tanjih recljih jagode, katerih vsako dve brazgotinici na muhi prekrizajo in v štiri ali v tri predalice razdelé, zato se

po nemško tem jagodam Kreuzbeeren (križnice?) germu pa Kreuzdorn pravi.

Jagode imajo v vsakim predalcu semensko košeno v posebnim mešičku zavito zernice v sebi. Obstojni deli žolte farbe se znajdejo v semenskih mešičkih in pa v kožici cele jagode, dokler še dozori ne začne, v zreli jagodi se pa žolta farba v zeleno spremeni. Zato se morajo jagode še zelene na pol zrele mesca veliciga serpana, ali po okolišinah konec maliga serpana pobirati, in posušiti, tako v bačvah ali vrečah spravljene se dajo dolgo shraniti.

Zrele jagode niso več za shrambo, pa se dajo tudi v dobiček porabiti, če jih pobrane kmalo v leseni posodi zmestiš, njih lepo zeleni sok skozi rutice stlačiš in preceđiš, in v mehurjih na soncu ali v gorkih izbah posušiš; suhiga pod imenom Blasengrün bersopisci (malarji) rabijo in radi kupijo. Manj nadležna in koristniša pa je pobéra zelenih psikovnic.

Psikovna v pešeni, nekoliko z berno pomešani in vlažni zemlji rada raste, in lahko se je, brez de bi njivam in senožetim na poti bila, veliko zaredí. Naj se divje rasteči germi na jesen skopljejo in posamesne deblica s koreninami ob jarkih, grabnih, ob krajih gojsdov in logov, po pašnikih in vsih prostorih, kjer drugo manj koristno germovje raste, zasade in že v prvem létu bo iz vsake sadike košat germ dorasel. Zaredí se tudi psikovna kakor vsaka rastlina iz semena; na jesen v leho posijane zrele jagode prihodnjo spomlad oklijejo in sadike se dajo že sledečo jesen presaditi. Nekoliko oskerbljeni germi z okopovanjem, de rosa do koreninice doide, s trebljenjem de germ pregest ne pride, in z obrezovanjem de preveč v les ne zdvižá, bodo — ni dvomiti — tudi več in za farbarije boljši jagode rodili.

Zdi se mi, de bi bilo prizadevanja vredno ta koristni germ zarediti. *) Če cent suhih psikovnic le po 15 goldinarjev štejejo, bi se lahko pri vsaki nepremajhni kmetii kakošnih trideset tolarjev ali še več pridobilo. Posebno bi bila pa zareja tega germa priporočiti posesnikom dozdanih grajšin, kér bodo zanaprej mogli bolj marljivo skerbeti, de jim njih obširne zemljišтва med kterimi je še dosti neobdelanih zanemarjenih golih in pustih ali z nepridnim germovjem zarašenih prostorov, kaj več koristi prinesó kakor doslej, ki so se več na pót svojih podložnikov, kakor na lastno kmetovanje zanašali.

Janez Cerer.

Misli zastran bíre,

ki se navadno odrajuje kaplanam in šolnikom pri starih farah.

(Konec.)

2) Akoravno bi se pa zaznamovane zadeve overgle, ki med staro faro in njenimi hčerami vzajemno obstoje, je vender že nek drug tako dolgo neovergljiv temelj, na kterim terdno odrajtovanje navadne bére stoji, dokler ni od drugod primirjeno odškodovanje razglašeno. Pod pogodbo namreč, de kaplani in šolniki pri starih farah poškovani ne bodo, so nektare nove fare in podfare se začele; le pod pogodbo, kakor vsak pameten lahko razume, de se bira vestno, kot popred odrajuje, je bilo dovoljeno, de so duhovni po taci farah po okoljstvih nekolikno ali pa celo plačilo dobivali iz duhovske denarnice; sicer bi bila koj v začetku nove fare ali podfare tudi béra od stare fare odločena bila, kar bi bilo pa uradnikom več opraviti dalo, kér bi se bilo moglo za odcepljeni del bére duhovšini in šolnikom stare fare odškodovanje iz duhovske denarnice odmeriti.

*) Resnične besede so, ki jih gosp. Cerer tukaj govóré. Zemlja mnogoverstne, tudi slabe baže, zamorejo še marsikak goldinar dobička vreči, ako posesnik vé ž njimi práv obnašati se. Novice imajo v ti reči še veliko opraviti; Bog daj! de bi bilo kmalo konec nesrečnih prekuć in de bi mirno pravice živjeli, ktere so nam Cesar dali. Vredništvo.

Razvidno je torej, de je navadno béro stari fari, kjer se je dosihmal odrajovala, vkrajšovati ali jo clo odreči, dokler ni odškodovanje v ti reči dognano, krivično djanje.

Zunej domače fare so že ljudje več lét z nekako nevoljo dolžno béro posebno šolnikom odrajovali, kateri so mogli za eno pešico slabiga žita, ki je še včasi drugo béro pohabilo, nezmerno gerdih besedi preslišati; léta so se pa clo novih far in podfar nekateri ljudje, ne rečem vsi (zakaj veči del jih je poštenih in razumnih) tako obnesli, de so kaplanam, še bolj pa šolniku béro odrekli, in ga obilno vtovorili z neobtesanostjo.

Nekateri ljudje so res taki, de mislijo, ne le tlake in desetine prosti biti, temuč sploh vsiga, naj se že imenuje kakor koli se hoče, kar po davku diši. Ali bojo pa taki zares kdaj premožniši? Težko de! Kér jim dvoje nesitljivih pijavk kri in muzeg, dušno in telesno moč neusmiljeno serka, ter jih za grob revšine zorí, in ti pijavki ste: Napuh v obleki iz ptujiga blaga, katero je domače v nekaterih krajih popolnoma zaterlo, in pa kerčme, ktere so jih že mnogo na beraško palico spravile, in se kaže, de jih bodo še več.

Kar pa béro tiče, se ne da tajiti, de jo je pobérati, práv sitna reč, posebno po ptujih farah in podfarah, kjer nekateri sirovi ljudje ošabno s svojim nepriljudnim obnašanjem pobéranca na gredno obvisnost preobčutljivo spolnujejo. Kér bi pa vender drugo, béro namestljivo plačilo serditi vihar časa spihati in zatreti utegnil, in kér večidel domači farmani svoji duhovšini in šolnikom spodobno béro z veseljem odrajujejo: bi bilo želeti, de bi se, kadar se bo ta reč pretresati in določevati jela, na to gledalo, de bi za naprej sleherna fara in podfara le svojimu duhovnu in cerkveniku béro dajala. Kaplanam pa in šolnikom starih far, ki so v novih farah in podfarah revne bére s trudam in troškam iskati mogli, naj bi se od slej primerjeno odškodovanje spoznalo, katero bi se jim iz duhovske denarnice, ali pa od tistih duhovnov, kterim bi se zunej navadne bére, semtertje prostovoljno vpejlane, tudi še stari fari dolžna béra prepustila, odrajovali utegnulo.

S takim načinam bi se gotovo mnogoterim zopernostim, prepíram in clo krivicam v okom prišlo.

Podgrivarski.

Povedanje od slovenskiga jezika.

Spisal V. Vodnik.

(Dalje.)

Kader so Slovenci iz Azije, svoje zibéli, ven šli proti Evropi, niso bili sami, temuč je bila še le osnova štirih velikih jezikov vkup, to je Grégov, Latincov, Nemcov in Slovincov. *)

Počasi so več po sveti vidili, rodove gmerali, rodovi so med seboj blebetali, in se v besedah eden od drugiga daljšali; tako dolgo, de je jezik 4 velike vérhe pognal: Grege, Latince, Nemce in Slovence. Timčasi so divji okol hodili, od lova, od zeliš se živili.

De so ti štirji verhovi iz eniga jezika, sam jezik razodeva; postavim Slovenec réče mati, Nemec Mutter, Greg meter, Latinec mater. Mi pravimo miš, Nemec Mauss, Latinec mus, Greg mys. Tako tudi: kluč, Schliefsel, clavis, klys; — jajce, Ey, ovum, oon; — sedim, sitze, sedeo, hiseo; — nov, neu, novus, neos — in tako naprej silno dosti drugeh besedi.

Gregi in Latini so bližej poldne ostali, Nemci in Slovenci so bolj proti polnoči od sonca naprej dérli in se v sedajneh svojih deželah ulastili, živino pasli, čéde varovali in zverine morili.

Počasi so zemlo perpravili za stanovitno prebivalše

in za nive; polsko delo se je začelo z delam hiše, s hišami zemle, last, pravice, oblast, kralstva in bolj uravnano zaderžanje. Še dan današni vidimo, de človeški rod čedalej bolj v hribe léze, gošo trébi in rodovitno zemlo perdeluje.

Gregi in Latinci so per sred-deželnim morju proti poldne ostali: Nemci in Slovenci so v bol merzle gojzde proti polnoči svoje čéde gnali; počasi se v jeziki ločili in sledni svojiga sebi naredili. Od tod pride, de v do- steh besedah enakost imamo; mi smo namreč ene dosti bližne žlahte, in ne smemo prepíra imeti, sebi lastiti, in si oponašati v tem, kar je mati obéma za delež pustila.

Nemec je pred Slovincam v Evropi naprej tišal, in še zdaj od Azije dalej stoji; Slovenec je zadej ostal, in je po teh deželah, katere smo uni dan imenovali.

Nemec poméni toliko, kar mutec. Slovenec gani zato mutca imenoval, kakor de bi ne znal govoriti, ampak zato, kér ga ni zastopil, in je bil Slovincu, kakor mutast, po tem, kader sta dalj časa razločena živéla in sledni svoj jezik razločila. Slovenci pak so se tako imenovali, ker so se med seboj zastopili, in si lahko eden drugimu slovo, to je besedo dajali, zakaj slova med vsm drugimi Slovenci pomeni besedo. *)

(Dalje sledi.)

Novíce pripomočnice oživljeniga utonenca.

7. dan maliga serpana je v Radovniškem potoku pod Kernico za Kolonetam utonil 13. lét star Poglajev fantič. Urban Zupan, kajžar iz Kernice, 73 lét star mož, ga je z nevarnostjo svojiga življenja iz vode potegnul — tode vés mertev se je že vidil. Zdej pritèče Andrej Poklukar, gruntar iz Kernice, in ga začne oživljati po poduku, ki ga je v Novícah bral, in po dolgim trudu je utonenca k življenju obudil. — Takó beremo v protokolu Radoljske kantonske gosposke 3. dan tega mesca, kteriga so nam nek gospod prijazno brati dali, lastne besede Andreja Poklukarja, ki je veselje doživel, človeka dozdevni smerti otéli.

Slovesnost v Tominu.

Pervi dan tega mesca je bil za veliko Tominsko tehtantjo vesel dan. Novoposvečeni duhovnik gosp. Michel Perdih je obhajal prvo mašo.

Narodna straža, ktera se je bila prostovoljno ponudila ta veseli dan po svoji moči imenitniti, se je krasno oblečena zbrala pred grajšinskim poslopjem. Od gospoda Kožarja, vsm ljubeznjiviga kantonskiga komisarja, in pa od gosp. grajšinskiga oskerbnika, kterima je bil gosp. dohtar Battič, predstojnik straže, tisti dan vodstvo izročil, tukaj nekoliko pregledana in poskušana, se je lepo verstena ob desetih do hiše noviga mašnika med soglasnim godenjem stražne muzike podala, kjer je bila sprejeta od neštevilne množice veseliga ljudstva, — in potem v farovž. Navadna straža se je med tem tako razdelila, de je njeni s puškami orožjeni del vés čas svete maše z streljanjem slovil.

Med službo božjo je bilo milo viditi, kako se je pobožni duh na obrazu pričijočih oznanaval. Tukej bi bil hotel imeti sleparniga Rongeta in njegove zapeljive pomagače; — zastonj bi jo poskusili take kristjane motiti. Tukej bi bil hotel imeti tistiga debeloglavniga možaka, kteri je unidan na Dunajskim vseučilišu čez dohovne se rotíl, — naj bi bil vidil, kako se je v „duhovski fabriki“ izbrihtani mladeneč, nekda tistiga možaka učene, pred oltarjem gospodovim lepo obnašal!

Po dokončani službi božji vzame narodna straža drugič noviga mašnika v sredo, in ga v lepim redu

*) De Vodnik pod imenam Slovincov tú sploh Slovane razume, vsak sam vé. Vredništvo.

*) Besedo Slovenec mnogi učeni mnogoverstno razlagajo, Vredništvo.